

тральний комітет Селянської спілки, головою якої обрала М. Ковалевського, а до складу увійшли також М. Стасюк, П. Христюк, І. Пугач та ін. [18, 187,370].

Селяни об'єднувалися у селянські спілки з метою захисту своїх інтересів, можливості придбання сільськогосподарського реманенту, закупівлі насіння, щоб можна було «прожити з малого шматка». Спілки також мали вирішити проблему підвищення продуктивності праці в умовах малоземелля. Селоспілки створювалися на сільському сході, а їхня активна діяльність також дозволяє інтерпретувати їх як важливі елементи парагромадянського селянського суспільства. Відтак, зафіксовані в перші десятиліття ХХ ст. форми громадсько-політичної та економічної активності українських селян, утворення громадських спілок, розширення інститутів самоврядування на селі дозволяють констатувати функціонування парагромадянського селянського суспільства в тогочасній Україні.

1. Нолл В. Трансформація громадянського суспільства: Усна історія української селянської культури 1920–30-х рр. – К., 1999.
2. Філіпчук А.Г. Правобережна Україна наприкінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст.: тенденції розвитку і соціальні трансформації. – Кам'янець-Подільський, 2010.
3. Історія українського селянства: Нариси в 2 т. / Відп. ред. В. Смолій. – Т. 1. – К., 2006.
4. Борисевич С.О. Законодавче регулювання поземельних відносин у Правобережній Україні (1793–1886 рр.). – К., 2007.
5. Антонович В. Три національні типи народні // Антонович В. Моя сповідь: Вибрані історичні та публіцистичні твори. – К., 1995.
6. Ефименко Т. Обычное право украинского народа // Украинский народ в его прошлом и настоящем / Под ред. Ф. Волкова и др. – Т. 2. – Пг., 1916.
7. Попович М.В. Нарис історії культури України. – К., 2001.
8. Приймак О.М. Соціальна трансформація південноукраїнської селянської общини наприкінці ХІХ – початку ХХ ст. // Наукові праці історичного факультету ЗНУ. – Запоріжжя, 2009. – Вип. ХХVІІ.
9. Лозовий В. Аграрна революція в Наддніпрянській Україні: ставлення селянства до влади в добу Центральної Ради (березень 1917 р. – квітень 1918 р.). – Кам'янець-Подільський, 2008.
10. Українська родина: родинний і громадський побут / Упор. Л. Орел. – К., 2000.
11. Струманський В.П. Звичаєве право українців в контексті підготовки молоді до громадсько-товариського життя в структурах народного повсякдення // Наукові праці Кам'янець-Подільського ДПУ: історичні науки. – Кам'янець-Подільський, 1998. – Т. 2.
12. Вовк Х. Студії з української етнографії та антропології. – Прага, 6. р.
13. Вороний О. Звичай нашого народу. Етнографічний нарис. – Т. 2. – Мюнхен, 1966.
14. Мірза-Авакянц Н. Селянські розрухи на Україні 1905–1907 рр. – Х., 1925.
15. Центральний державний історичний архів України у м. Львові, ф. 760, спр. 23.
16. Словник української мови / Упор. Б. Грінченко. – Т. 4. – К., 1959.
17. Витанович І. Аграрна політика українських урядів 1917–1920. – Мюнхен; Чикаго, 1968.
18. Грушевський М.С. Українська Центральна Рада й її Універсали: перший і другий // Твори: у 50 т. – Т. 4. – Л., 2007.

Markova S.V. Paracivic peasant society at the beginning of the XX century in Ukraine: agrarian and political discourse. In the article are examined the mechanisms of peasant self-governing establishments functioning in the conditions of the social and political life activation at the beginning of the XX c., are analysed the formation of the paracivic (parahromadianske) peasant society elements.

Key words: peasantry, paracivic (parahromadianske) society, community, meeting.

Б. М. Бездітько

НОРМАТИВНІ ОСНОВИ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДНОСИН ІЗ ВІДОКРЕМЛЕННЯ ЦЕРКВИ ВІД ДЕРЖАВИ

У статті аналізуються питання, що характеризують, сформовані радянською державою на початку існування, правила поведінки суб'єктів у відносинах із відокремлення церкви від держави.

Ключові слова: церква, держава, закон, суб'єкт релігійної діяльності, культове майно.

Наприкінці 1917 р. у Харкові більшовиками було проголошене створення радянської держави, що спочатку отримала назву Української Радянської Республіки. Як форма організації суспільства ця держава стала визначати правила поведінки у відносинах із церквою, релігійними організаціями і закріплювати ці правила у, різних за юридичною силою, нормативних актах. Першим таким актом став Декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, виданий Тимчасовим робітничо-селянським урядом України 22 січня 1919 р. Пропонована проблематика поки ще не досліджувалася, а це визначає її актуальність і мету цієї статті – проаналізувати питання, що характеризує, сформовані радянською державою на початку існування, правила поведінки суб'єктів у відносинах із відокремлення церкви від держави.

У Декреті 1919 р. зазначалося, що церква відокремлювалася від держави і за особою визнавалося право сповідувати чи не сповідувати ту чи іншу релігію, вільно виконувати релігійні обряди. Крім цього, була визначена норма щодо статусу віруючого: релігійні переконання не були підставою для ухилення від виконання громадянських обов'язків. Зазначений Декрет проголосив також те, що відокремлювалася від церкви і школа. У зв'язку з цим, не допускалося викладання релігійних віровчень у всіх державних, громадських та приватних навчальних закладах (там, де викладалися загальноосвітні предмети). Окремо визначено дозвіл щодо вивчення релігії громадянами, але лише в приватному порядку.

У Декреті містилося й положення щодо обмеження майнових прав церковних і релігійних організацій. Так, було визначено, що майно існуючих в Українській Соціалістичній Радянській Республіці (УСРР) церков і церковних товариств ставало народним надбанням, а богослужбове майно (зокрема будівлі і споруди), за рішеннями органів державної влади, передавалося у безоплатне користування відповідним релігійним товариствам. При цьому церковні та релігійні товариства не могли бути суб'єктами права власності та не допускалося примусове стягнення зборів на їх користь. Вводилося також заборона щодо колишніх юрисдикційних можливостей церковних і релігійних товариств: відтепер вони не мали права застосовувати заходи примусу та покарання стосовно своїх членів, а також вилучалося їхнє право реєстрації актів цивільного стану (відповідна функція покладалася на органи державної влади).

У березні 1919 р. на ІІІ Всеукраїнському з'їзді Рад була прийнята Конституція УСРР, яка декларувала права і обов'язки «працюючого і експлуатованого народу України». Одним із них стало й право на свободу совісті. У ст. 23 Конституції було визначено, що церква відокремлювалася від держави, «з метою припинення можливості використання релігії і церкви в інтересах залишення класового ладу». Конституційна норма за всіма громадянами визнавала право пропаганди релігійних і антирелігійних наук. При цьому було визначено правило, згідно з яким, право пропаганди релі-

гійних наук могло бути реалізоване за умови, що особа не переслідувала жодних соціальних і політичних завдань, а право пропаганди антирелігійних наук – за умови, що це не суперечило комуністичним поглядам. Норми цих правових актів визначали загальну модель правових відносин із суб'єктами релігійної діяльності. Основними ж суб'єктами відповідної правотворчості стали Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських та червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад і Рада Народних Комісарів [1, 177].

У 1922 р. було прийнято ряд кодифікованих актів, норми яких регулювали різні сфери правовідносин. Ними стали Кодекс законів про працю УСРР, Цивільний, Земельний і Кримінальний Кодекси УСРР. Відповідно до ст. 5 Цивільного кодексу УСРР, кожен громадянин мав право обирати не заборонені законом заняття і професії, а також мав право вчиняти угоди, вступати у зобов'язання та ін. Норма цього кодексу містила й положення про те, що «цивільні права захищаються законом, за винятком того, що вони здійснюються всупереч з їхнім соціально-господарським призначенням» [2, 780].

Виконання прийнятих законів, зважаючи на визначену компетенцію та предмет правового регулювання, покладалося на різні органи державної влади. Ними стали Народний комісаріат юстиції, Народний комісаріат внутрішніх справ і Народний комісаріат освіти. Це були органи виконавчої влади і вони мали право видавати інструкції, циркуляри, здійснювати листування з органами на місцях. Так, у листопаді 1920 р. Наркомат юстиції видав «Інструкцію про застосування законоположень по відокремленню церкви від держави і школи від церкви». Загальні положення були викладені у тринадцяти статтях першого розділу інструкції, а їхній зміст зводився до наступного:

- органи радянської влади не можуть сприяти прихильникам будь-якої віри у справі задоволення ними своїх релігійних потреб, оскільки держава, видавши декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, визнала приватною справою совісті кожного громадянина право сповідувати чи не сповідувати яку-небудь віру;
- на території УСРР не могли видаватися постанови, розпорядження, спрямовані на обмеження свободи совісті та на надання кому-небудь переваг або пільг на основі віросповідань;
- всі громадяни УСРР та проживаючі на території УСРР іноземці, незалежно від релігійної приналежності, не могли ухилятися від вчинення громадянських обов'язків, з мотивів суперечності їх релігійним переконанням (хоча це правило мало виняток: один громадянський обов'язок міг бути замінений іншим, за рішенням суду; за такої заміни враховувалася важливість, а як визначала сама інструкція – тяжкість і небезпечність, причому рішення суду мало ґрунтуватися на висновках експертів, а такими могли бути особи, обізнані у справах релігій, представники тих чи інших віросповідань);
- ці законні постанови і розпорядження органів радянської влади були обов'язковими для всіх віруючих, незалежно від віросповідання, службового становища, під загрозою кримінальної відповідальності;
- з усіх офіційних актів виключалася вказівка на релігійну належність чи неналежність громадян (до того часу така вказівка містилася у пункті п'ятому офіційних актів).

Другий розділ інструкції мав назву: «Про церковні і релігійні товариства» та складався з чотирьох ста-

тей, а його положення зводилися до наступного: скасовувалися всі раніше видані царським урядом та тимчасовим буржуазним урядом законоположення про церковні та релігійні товариства; церкви і релігійні товариства позбавлялися прав юридичної особи; підлягали закриттю благодійницькі, просвітницькі та інші подібні їм релігійні товариства, а їхнє майно передавалося виконавчими комітетами до відповідних комісаріатів і відділів.

Розділ третій інструкції – «Про майно, призначене для вчинення релігійних обрядів» – складала статті 17–31. Майно, що перебувало у віданні відомства православного сповідання та інших віросповідних установ або товариств, як визначала ст. 17, переходило у безпосереднє відання місцевих Рад робітничих і селянських депутатів (умови такого переходу визначали інші статті розділу). За проведення передачі майна, що використовувалося з богослужбовою і обрядовою цілями, місцевий виконавчий комітет мав зобов'язати представників колишніх відомств або осіб відповідного віросповідання, в чиєму фактичному володінні знаходився храм і відповідне майно, подати у трьох примірниках його інвентарний опис. Місцева рада робітничих і селянських депутатів мала визначати мінімум місцевих жителів (не менше 20 осіб), які могли отримати у користування богослужбове майно. У ст. 20 були визначені вимоги, що мали прийняти особи, в користування яких передавалось богослужбове майно:

- зберігати і берегти майно як довірене народне надбання;
- проводити ремонт майна і нести витрати, що були пов'язані із володінням ним (зокрема опалення приміщень, страхування, борги, місцеві збори та ін.);
- користуватися цим майном винятково для задоволення релігійних потреб;
- відшкодовувати збитки, що завдані при користуванні цим майном, на умовах солідарної відповідальності (згідно інструкції, за принципом кругової поруки);
- мати інвентарний опис всього богослужбового майна, а воно могло набуватися шляхом пожертвувань, передачі з інших храмів чи в інший спосіб (але до опису не вносилося майно, що було приватною власністю окремих громадян);
- допускати безперешкодно у позабогослужбовий час уповноважених місцевою Радою робітничих і селянських депутатів осіб для періодичної перевірки й огляду майна;
- у разі встановлення місцевою Радою робітничих і селянських депутатів факту зловживання або розтрати, за першою вимогою цієї ради, передати їй використовуване богослужбове майно.

Інші норми цього розділу інструкції визначали такі правила:

- у разі відсутності осіб, які б бажали взяти у користування богослужбове майно, виконавчий комітет мав розмістити відповідне оголошення на дверях молитовної будівлі (храму). Якщо із закінченням місячного строку, з часу останньої публікації, бажуючих взяти майно у користування на визначених умовах не було, про цей факт місцевий виконавчий комітет мав повідомити Народний комісаріат освіти. При цьому в повідомленні виконавчий комітет мав зазначити такі відомості: час спорудження молитовного будинку, його вартість, господарську, історичну, художню цінність будівлі та мету можливого подальшого використання. Наркомат освіти міг запропонувати варіант можливого подальшого використання культової будівлі. Якщо така пропозиція не надходила, то місцевий вико-

- навчий комітет міг реалізувати свій план щодо подальшого використання споруди;
- церкви та інші богослужбові приміщення у будівлях радянських установ підлягали закриттю (дзвони з них мали бути направлені до Ради народного господарства, а предмети культу – до органів юстиції на місцях);
 - церковні приміщення в будівлях місць ув'язнення мали бути звільнені від предметів релігійного культу та пристосовані як освітні установи для ув'язнених;
 - заборонялося викладання у храмах і приватних будинках віровчень особам, які не досягли 18 років, але водночас виконавчий комітет міг надати дозвіл на таке викладання особам, які досягли 18 років, за умови, що в цьому відчуває постійну потребу місцеве населення;
 - допускалося безперешкодне будівництво нових культових споруд, інших будівель культового призначення, але за умов дотримання вимог будівельних норм.

Розділ четвертий інструкції – «Про інше майно» – утворювали статті 32–41. Згідно ст. 32, майно церковних і релігійних товариств та колишніх віросповідних відомств, що не було спеціально призначене для богослужбової мети і яке на той час не було взяте у відання радянських установ, негайно відбиралося. На місцеві виконавчі комітети покладалася обов'язок пред'явлення вимог до осіб, у фактичному володінні яких знаходилося майно, яке підлягало націоналізації. Особи, яким були пред'явлені відповідні вимоги, під загрозою кримінальної відповідальності, в двотижневий строк мали подати витребувані виконавчим комітетом відомості. Подані відомості мали бути перевірені особами, які на те спеціально уповноважувалися виконавчим комітетом. Результати проведеної перевірки оформлялися протоколом. Оформлений належним чином протокол і складений опис утворювали зміст особливої справи про майно колишніх віросповідних відомств і церковних чи релігійних товариств. Копію опису майна виконавчий комітет мав направити до Народного комісаріату освіти і робітничо-селянської інспекції. Особи, які незаконно користувалися державним майном або ж умисно його псували, підлягали кримінальній відповідальності.

Розділ п'ятий інструкції складали статті 42–45 і вона мала назву «Метричні книги». Відповідно до ст. 42, метричні книги всіх віросповідань і за всі роки, не вилучені до того часу з будь-яких причин, мали бути передані до губернських відділів запису актів громадянського стану, а метричні книги за всі роки з міських і сільських храмів усіх сповідань підлягали негайному вилученню виконавчими комітетами. У ст. 44 була визначена заборона щодо фіксації у паспортах громадян їх належності до певного віросповідання, про вчинення щодо них якихось релігійних обрядів (хрещення, конфірмація тощо). Однак встановлена заборона не була перешкодою для видачі представниками культів окремих приватних посвідчень про вчинення ними певного обряду, але при цьому містився диспозитивний припис: за умови, що ці особи бажають мати такі посвідчення.

Норми шостого розділу інструкції присвячувалися правилам відправлення релігійних церемоній і обрядів. Зокрема не допускалося вчинення релігійних обрядів і церемоній, а також розміщення яких-небудь релігійних зображень у державних та громадських приміщеннях, а на місцеві органи радянської влади покладалася обов'язок вживати відповідних заходів, з метою недопущення таких явищ. Лише з письмового дозволу місцевих органів радянської влади допускалася публічна релігійна хода та інші обряди на вулицях і площах.

При видачі дозволу орган влади мав керуватися пунктом 5 Декрету про відокремлення церкви від державної школи від церкви. Згідно ст. 49, місцеві органи радянської влади мали прибирати або зобов'язати відповідних осіб усунути із молитовних будинків, що не були народним надбанням, всі предмети, які ображали революційні почуття трудящих. Такими предметами визнавалися пам'ятні дошки, написи на стінах чи богослужбових предметах, що увінчували пам'ять осіб, належних до колишньої правлячої династії.

Розділ сьомий Інструкції (ст. 50–53) мав назву – «Про викладання віровчень». У ст. 50 визначалося, що, в силу відокремлення школи від церкви, не допускалося викладання релігійних віровчень у державних, громадських і приватних начальних закладах. Виняток із цього правила складали спеціальні богославські навчальні заклади. Інші правила, визначені нормами цієї статті: всі будівлі духовних навчальних закладів усіх віросповідань, а також церковно-приходські школи як народне надбання переходили у розпорядження Народного комісаріату освіти; релігійній організації, як такій, що була позбавлена прав юридичної особи, не можна було видати дозвіл на викладання «Закону Божого».

У восьмому розділі інструкції визначалися місцеві органи влади, що мали реалізовувати положення Декрету про відокремлення церкви від держави. Такими органами в губерніях і повітах були відділи юстиції, а у волостях – виконавчі комітети місцевих рад. Губернії і повітові відділи юстиції для проведення заходів із відокремлення церкви від держави могли створювати спеціальні ліквідаційні підвідділи, які наділялися широкими повноваженнями, зокрема контрольними. Фінансування робіт, пов'язаних із реалізацією Декрету з відокремлення церкви від держави, мало проводитися за рахунок залишків коштів, що виділялися на утримання відповідних органів виконавчої влади, зокрема виконавчих комітетів.

У 1921 р. Народний комісаріат юстиції видав циркуляр за № 162/11, що був адресований усім губернським управлінням юстиції. В ньому було визначено, що представники духовенства усіх культів, як-то монахи, священники, пастирі, мули, шамани є суспільним паразитами, оскільки вони живуть на нетрудові доходи, які здобувають експлуатацією релігійних забобонів. Як не трудящі, представники духовенства всіх культів були позбавлені політичного виборчого права (як активного, так і пасивного) на виборах до Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів (п. «ч» ст. 21 Конституції УСРР; ст. 20 Інструкції з перевиборів сільських рад, волосних, повітових, губернських з'їздів Рад і про вибори на 5-й Всеукраїнській з'їзд Рад), а також були позбавлені прав бути членами комітетів незаможних селян (ст. 10 Постанови ВУЦВК від 13 квітня 1921 р. «Про комітети незаможних селян») і користуватися землею на території України (ст. 1 Закону УСРР «Про землю» від 5 лютого 1920 р.) [3, 1].

У листопаді 1922 р. ВУЦВК видав постанову «Про порядок реєстрації товариств і союзів, не переслідуючи мети отримання прибутку і порядку нагляду за ними». Згідно з нею, для розгляду справ про реєстрацію статутів створювалися центральна та губернські міжвідомчі комісії з товариств і союзів (МЕКОСО). Центральна комісія була створена при Народному комісаріаті внутрішніх справ і мала назву Центральна міжвідомча комісія у справах про товариства і союзи при Народному комісаріаті внутрішніх справ Української Соціалістичної Радянської Республіки. У липні 1923 р. ця міжвідомча комісія затвердила типовий статут релігійних товариств і видала інструкцію про по-

рядок реєстрації релігійних товариств і видачу дозволу на скликання з'їздів релігійних товариств [4, 52].

У вересні 1922 р. була видана Постанова ВУЦВК, відповідно до якої, відділ із відокремлення церкви від держави та його місцеві органи передавалися із Наркомату юстиції до Наркомату внутрішніх справ із штатами та фінансами [4, 5]. Таким чином, здійснення у подальшому всіх функцій щодо виконання Декрету із відокремлення церкви від держави покладалося на Наркомат внутрішніх справ. До відділу НКВС із відокремлення церкви від держави потрібно було звертатися «с мест (із волостей і судів) в инстанционном порядке за руководящими указаниями и разъяснениями тех или иных вопросов, возбуждающих сомнения» [4, 5].

На виконання повноважень, НКВС видавав циркуляри, зі змісту яких вбачався ряд негативних для органів радянської влади фактів. Так, в циркулярі № 260 від 27 червня 1923 р., адресованого губернським відділам управління, зазначалося, що НКВС надає важливого значення роботі з відокремлення церкви від держави, але губернські відділи управління зволікають із наданням відповіді на запити або взагалі не відповідають на них [5, 50]. У циркулярі № 248 від 28 червня 1923 р. наголошувалося, що не всі релігійні общини виконують, взяті на себе за договором, зобов'язання і, головним чином, це зобов'язання стосовно страхування споруд і майна. Релігійні общини, за укладеними договорами, мали надавати оцінщикам державних страхових установ необхідні відомості та проводити, за рахунок релігійної общини, сплату страхових зборів [5, 51].

Важливого значення у правозастосовній діяльності набули роз'яснення посадових осіб, що надавалися з різних питань. Так, завідділом НКВС із відокремлення церкви від держави І. Сухоплюєв у відповіді на запит Харківського губвідділу управління від 8 листопада 1922 р. роз'яснив, що ченцям, закритого Харківського Покровського монастиря, через дільничну міліцію потрібно видавати тимчасові візи на проживання, з тією метою, щоб ці ченці не менше двох разів на рік зверталися до міліції за обміном документів, а попередні безстрокові паспорти ченців міліція мала залишати у себе й обов'язково вносити до них помітку про їх анулювання [4, 10]. Із цього вбачалося посилення контролю з боку державного органу за служителями культури.

У 1922 р. був прийнятий Кримінальний кодекс УСРР, а його завданням визначено правовий захист держави трудящих від злочинів і суспільно-небезпечних елементів. Склади злочинів визначали норми Особливої частини цього кодексу. У розділі III цієї частини, а саме ст. 119–125, прим. 4 були визначені діяння, пов'язані із порушенням правил із відокремлення церкви від держави [6, 5].

Таким чином, утворена в 1917 р. Українська радянська держава відразу вдалася до активного формування законодавства, що проголосило принцип свободи совісті, відокремлення церкви від держави та школи. Активну правотворчість у цьому процесі здійснювали Всеукраїнський з'їзд Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, Всеукраїнський Центральний Виконавчий Комітет Рад і Рада Народних Комісарів. Вищу юридичну силу у нормативних актах мали Конституція УСРР 1919 р. і Декрет про відокремлення церкви від держави і школи від церкви. Сформоване законодавство щодо відокремлення церкви від держави визначило правила поведінки для суб'єктів у вигляді дозволів, обов'язків, заборон, наділяло органи державної влади правом створювати підзаконні акти та здійснювати контрольну функцію у цій сфері суспільних відносин.

1. Конституція Української Соціалістичної Радянської Республіки // *Історія Української Конституції / Упор.: А. Слюсаренко, М. Томенко.* – К., 1993.
2. *Гражданский кодекс УССР // Собрание узаконений УССР.* – 1922. – № 55.
3. *Держархів Харківської обл. (далі – ДАХО).* – Ф. Р-203. – Оп. 1. – Спр. 514а.
4. *ДАХО.* – Ф. Р-203. – Оп. 1. – Спр. 1964.
5. *Держархів Чернігівської обл.* – Ф. Р-67. – Оп. 1. – Спр. 38.
6. *Уголовный кодекс УССР.* – К., 1922.

Bezditko B.M. Normative basis of regulating relations in separation church from state. In this article were discussed the issues that characterize the rules of behavior in relation of the separation the church and the state that were formed by the Soviets at the beginning of its existence.

Key words: Church, State, law, subject of religious activity, religious property.

О. О. Драч

ЖІНОЧА ІСТОРІЯ І «АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ПОВОРОТ» У ГУМАНІТАРИСТИЦІ: МІРКУВАННЯ ЩОДО ЗАВДАНЬ І МЕТОДІВ

Проаналізовано становлення жіночої історії як наукового напрямку історіописання. Основна увага звертається на завдання і методи жіночої історії у контексті «антропологічного повороту» в гуманітаристиці і поширення постмодерністських підходів. Ключові слова: жіноча історія, теоретичний фемінізм, джерела з історії жінок, гендерна історія.

Прикметною тенденцією сучасної світової історіографії є так званий «антропологічний поворот», в якому закономірно і яскраво відлено зростання інтересу до виявів людської суб'єктивності в минулому і сьогоденні. Жіноча історія може бути представлена як величезне міждисциплінарне поле, що охоплює соціально-економічний, демографічний, культурно-антропологічний, психологічний, інтелектуальний виміри сучасної цивілізації, слугує цілям розвитку міжкультурного діалогу та забезпечує принцип єдності в різноманітті. Вона без сумніву має всі об'єктивні підстави стати вельми важливим стратегічним плацдармом для реалізації проекту «іншої історії», оскільки ретроспективи осягнення жінки в суспільстві виводять учених на більш глобальні теми антропологічної історії.

Впродовж останніх десятиліть намітилася тенденція зростання інтересу до жіночої проблематики у вітчизняній історичній науці. Свідченням цього є не лише численні наукові розвідки у провідних часописах, а й поява антологій жіночих текстів, навчальних посібників, хрестоматій та ґрунтовних монографічних досліджень [1–5]. На пострадянському просторі, під рубрикою «жіноча історія», видано чимало наукових досліджень, присвячених ретроспективі жіночого соціального досвіду різних історичних періодів і регіонів Європи [6–9]. Публікації з цієї тематики мають постійну рубрику в десятках авторитетних наукових часописів, у тому числі й вітчизняних, не рахуючи спеціальні періодичні видання з жіночих студій. Тому з'ясування завдань і методів жіночої історії як напряму наукових досліджень видається нам досить важливим.

Дискурс про жінок утілено в різноманітні форми: міфічні, містичні, наукові, нормативні, схоластичні і популярні. Міркування щодо предмету сягають коріннями загальної епістемі або концептуальної матриці, визначеної чоловіками, які називали себе «ми», а жінок – «вони». Жіночий соціальний досвід, жіноче бачення світу і систему цінностей сприймали інваріантами загальнолюдських (по суті чоловічих), а тому спеціальному вивченню цих питань не приділяли уваги. Де-